

ספר בראשית
עם פירוש רד"צ הופמן
© הוצאת נצח

אתר לימודי
יהדות ורוח **זעת**

טו) נשואיו של יצחק

(פרק כד)

אברהם כבר בן מאה וארבעים שנה, והוא נתברך בכל. עתה הוא מבקש לקחת אשה לבנו, ליצחק. אלו בקש אבי האומה לזרו את קיום הבטחתו ית' באמצעים משלו, הרי היה יכול להפיק תועלת מרובה ביותר מהכנסת בנו בכרית הנשואין עם אחד מבתי הנשיאים הכנעניים. אברהם

Zeitschrift für allgem. ^(*) השוה רוזן ב- DMZ XII וכן Erdk. 1863, ע' 369 ואילך.

נחשב ל"נשיא אלהים"¹, פונים אליו בתואר "אדני"² (תואר שאין הוא משתמש בו בתשובותיו), וברית לו עם מלך פלשת³. בנקל היה יכול יצחק ליהפך, על ידי נשואין כאלה, לבעליו של אחד מאזורי הארץ, שישמש לו בסיס ומוצא, שממנו יכבוש במשך הזמן את הארץ כולה. ברם, רחוק הוא אברהם מצעד שכזה. צאצאיו של כנען שנתקלל על ידי נח, עם אשר כבר מושחת היה ונועד לאבדון אחר דורות נוספים אחרים, אל להם להלל ולהתערב ולהתמוג עם זרע אברהם המבורך. אשתו של יצחק, מן הדין שתבוא ממשפחתו של אברהם בחיר האלהים. כאלה היו המחשבות שמלאו את לבו של אברהם אבינו, והוא בטח באלהיו שיעמוד לו בביצוע תוכניתו זו.

הפרק הבא מראה לנו תמונה נפלאה של בית אבי האומה, כיצד אפילו עבדו נישא על ידי רעינות אברהם אדוניו, כיצד הוא מוציא אל הפועל את השליחות שהוטלה עליו, תוך נאמנות מלאה לאדוניו ותוך בטחון בלתי מוגבל באלהי אברהם, וכיצד ה' גומל להם לאברהם ולעבדו על בטחונם בו בהצלחה מהירה של משימתם. ואגב אורחא נמצינו למדים על קדושת הנשואין וחשיבותם להשגת האושר האמיתי. וכל המבין יבין מדוע זה מתאר הכתוב תמונה זו בפרטות יתרה, וכי לא בכדי העירו חכמינו ז"ל: "יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים"⁴.

פרק כד, פסוק א. ואברהם זקן בא בימים, וה' ברך את־אברהם בכל.

ואברהם וגו'. פסוק זה משמש מבוא לסיפור הבא. — זקן. לפי פסוק כ בפרק הבא היה אז אברהם בן מאה וארבעים שנה. — בא

¹ לעיל כג. ו.

² שם. ו. יא. טו.

³ פרק כא.

⁴ בראשית רבה פרשה ס. יא (המ').

בימים, זקן מאוד; השווה לעיל יח, יא. — וה' ברך וגו'. גם זה שייך למבוא שמאפשר הבנת המסופר לאחר מכן: ברכת ה' זו שליוותה את אברהם בכל דרכיו, היא אשר נטעה בלבנו את הידיעה הברורה, שה' — מידת החסד — תמיד עמו ומנהיג אותו. ומכאן הבטחון החזק והבלתי ניתן לערעור, שאמנם ה' ישלח רעה לבנו. ומשום כך גם בא בכל הפרק הזה השם ה', כמו שבא בפרק ב, שבו מסופר, כיצד ה' בורא את אשתו של אדם הראשון ומביא אותה אליו. שם מדובר בהבטחת קיומו של המין האנושי, ואילו כאן מדובר בבריאתו של העם הנבחר. — בכל, „אחרים אומרים, בת היתה לו, ובכל שמה“⁵, וראה ברמב"ן פירושה של אימרת חז"ל זו.

הפסוקים ב—ד. ויאמר אברהם אל־עבדו זקן ביתו המשל
בכל־אשר־ילו, שים־נא ירך תחת ירכי. ואשביעך בה'
אלהי השמים ואלהי הארץ, אשר לא־תקח אשה
לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבן. כי
אל־ארצי ואל־מולדתי תלך, ולקחת אשה לבני
ליצחק.

זקן ביתו. בודאי זהו אליעזר, המוזכר קודם לכן⁶, ומכיוון שעברו מאז ששים שנה, הרי העבד „זקן ביתו“ לא רק לפי תארו אלא גם לפי גילו. — המשל, פירוש הממונה על הבית ומנהל אותו; השווה תהלים קה, כא. — שים־נא ירך. ביטוי זה איננו בא עוד אלא אצל יעקב ויוסף, להלן מז, כט. לפי מפרשים רבים הרי זה רמז למילה, שבה נשבעו בימי האבות — בהעדר מצוה אחרת, וכך גראה לנו ביותר. ואם סובר הרשר"ה, שציון המקום איננו מראה כן, שהרי „תחת ירכי“ נאמר כאן, יש להשיב שהכתוב אומר כך משום דרך ארץ, כשם שמדבר על צאצאים כיוצאי ירכו של משהו; השווה להלן מז, כו ושמות א, ה. ואם

⁵ בבא בתרא טז, ע"ב (המ').

⁶ לעיל טו, ב.

הרשר"ה ממשיך לשאול, מדוע זה אין אנו מוצאים ביטוי דומה בכל מקום אחר אלא כאן ואצל יעקב ויוסף, כאמור, כשבשני המקרים מדובר באנשים הנוטים למות או חושבים עצמם קרובים למות, הרי התשובה פשוטה — אלה הם המקרים היחידים בימי האבות, מלבד ההבטחה שדורש יוסף מאת אחיו לפני מותו¹⁾, שבהם דורש בן-ברית שבועה מאת בן-ברית אחר, ואילו מאוחר יותר היו הפצים מקודשים אחרים, שבהם אפשר היה להשבע. יחד עם זאת יש לשים לב לפירושו של הרשר"ה, לפיו כוונת אברהם אבינו לומר — הנח נא לי לנוח על גבי ירך כדי שאוכל למות בשלווה²⁾. וגם אפשר שהשתמשו בנוסח זה של שבועה מצד בנים או משועבדים שהם כבנים, כדי לרמוז בזה, שידו וכחו של הנשבע משועבדים הם למשביע, כלומר שהלה רשאי וזכאי לתבוע שבועה שכזאת³⁾. ובכך יתפרש, מדוע אין יוסף נוקט בצורת שבועה זו, כאשר הוא משביע את אחיו להעלות עצמותיו מארץ מצרים לארץ ישראל⁴⁾. — בה' אלהי השמים וגו'. בפסוק זה מדובר רק בה' אלהי השמים, בלי אלהי הארץ, וראה רש"י שם. הביטוי „אלהי השמים" מציין את האלהים הנשגב שמצוותיו אינן ניתנות להיתפש על ידי האדם, ואשר הופך באורח פלאי את הבלתי אפשרי לאפשרי, ומשום כך די שם, בפסוק זה, בביטוי זה, בעוד אשר „אלהי הארץ" פירושו האלהים המשקיף על הארץ וכל אשר בה, המשגיח על דרכי האדם וגומל לאיש על פי מעשיו. וכאשר משביע אברהם את עבדו, הוא משביעו גם בשם אלהים זה. הרמב"ן סובר שהכוונה כאן לאלהי ארץ ישראל, בדומה לנאמר אצל הכותים, „כי לא ידעו משפט אלהי הארץ" (10) (והטעם ברור, השווה רמב"ן). ולכן אין אברהם יכול לומר „אלהי הארץ" אלא כאן, ואילו לקמן, כשהוא מדבר על יציאתו מחוץ לארץ, שם הוא מדבר רק על „אלהי השמים"; השווה מאמרם ז"ל „הדר

¹⁾ להלן ג. כה.

²⁾ השווה גם ביאורו של איוולד, לפיו באה כאן המלה ירך כרמו למקור הבנים. הדורות הבאים, וביטוי זה בא לרמוז על הדורות העתידיים ונקמתם שלהם. למקרה שההבטחה לא תקויים.

³⁾ השווה רש"י שם (המ').

⁴⁾ מלכים ב' יו, כו.

בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה"י¹¹), משום שרק בארץ ישראל מתגלה שלטונו ית' לעיני כל, ורק שם יש מקום לומר אלהי הארץ. — אשר לא תקח אברהם משיב את עבדו, אך אין הוא מצווה את בנו שלא לקחת אשה מבנות כנען, שכן כפי שמתברר להלן, חשוב לו יותר שיצחק לא יחזור להרן; משום כך הוא מטיל על עבדו להביא אשה משם, כדי שיצחק לא יצטרך לשוב שמה¹²).

פסוק ה. ויאמר אליו העבד אולי לא־תאבה האשה ללכת אחרי אליה־ארץ הזאת, החשב אשיב את־בנך אליה־ארץ אשר־יצאת משם.

האשה, כלומר אותה אשה שבת אבחר כראויה ביותר לבנך. אין לו לעבד כל ספק בכך שהאשה הזאת תאות להנשא ליצחק, אך הוא מסתפק בכך שתסכים ללכת אחריו אל בעלה, כלומר שתעזוב את מולדתה.

פסוקים ו—ח. ויאמר אליו אברהם, השמר לך פְּתִישׁיב את בני שמה. ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר דבר־לי ואשר נשבע־לי לאמר לזרעך אתן את־הארץ הזאת, הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם. ואם־לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבעתי זאת, רק את־בני לא תשב שמה.

השמר לך וגו'. אברהם איננו מסכים בשום פנים להניח לבנו לחזור למולדתו הראשונה. הוא חושש, שמא ישאר שם ויבטל על ידי כך את

¹¹ כתובות קי, ע"ב (המ').

¹² השוה רמב"ן.

הבטחתו ית'. ואם יצחק עצמו שולח אחר כך את בנו יעקב לחרן¹³ מבלי להעלות חשש זה בלבו, הרי זה משום שאין הוא מאמין, שיעקב, דור שני בארץ, עלול להישאר בחוץ לארץ, ומה גם שעתה כבר קיימת דוגמה לכך, שאשה הלכה אחר בעלה מחרן לארץ ישראל. טעם נוסף להנחה זו היה לו ליצחק בכך שיעקב לא ירצה להישאר בחרן ולהשאיר בזה את כל ירושת אביו בידי עשו; יצחק, לעומת זה, כבר עתה, כלומר עוד בחיי אביו לפני נשואיו עם רבקה, רכושו של אברהם בידו; השווה להלן פסוק לו. — מביית אבי ומארץ מולדתו. ראה ביאורנו לסוף פרק יא ותחילת פרק יב. — ואשר דבר-לי. לפי רש"י פירושו — לצורכי, אך השווה רמב"ן. בטוח הוא אברהם שה' ינחה את עבדו בדרך הנכונה. — ונקית. לפי רש"י התיר לו בזה לקחת ליצחק אשה מבנות ענר, אשכול וממרא, בעלי ברית אברהם, אם „האשה" מבית נחור תסרב לעלות לארץ ישראל; והשווה רמב"ן. אולם נראה שבמתכוון לא ציווה אברהם דבר מפורש למקרה זה, כי חזק היה בטחונו, שמקרה זה לא יארע. ורק כדי להרגיע את העבד אשר מידת בטחונו אולי לא היתה גדולה כשלו, רק משום כך אמר לו שבמקרה זה הוא משחררו משבועתו. — לא תשב שמה. השווה ראב"ע „בעבור אברהם שהוא העיקר", כלומר מכיוון שאברהם בא משם, הרי הבאת בנו לחרן תיקרא השבה.

109 פסוק ט. **וישם העבד את ידו תחת ירך אברהם אדניו, וישבע לו עליהדבר הזה.**

על-הדבר הזה. השווה שבועת יוסף ליעקב, להלן מז, לא העבד איננו מוכן להישבע אלא בתנאי זה שאברהם אמרו בסוף דבריו.

110 פסוק י. **ויקה העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך וכליטוב אדניו בידו, ויקם וילך אליזרם נהרים אל-עיר נחור.**

¹³ להלן כח. ב. ה.

וילך וגו'. טעון עושר רב יוצא העבד לדרך. — וכל-טוב
 אדניו בידו, כלומר, נכסים שונים, כגון תכשיטים ובגדים יקרים
 למתנות, והם גם יוכיחו לעיני כל את עושרו של אדוניו. — אל-ארם
 נהרים, דהיינו הארם שבין הפרת והחידקל; אולם השווה י' הלוי.
 ולהלן (כה, כ) נקרא המקום פדן ארם¹⁴. — אל-עיר נחור, זאת
 אומרת חרן; השווה כז, מג; כח, י. ייתכן שהעיר נקראה כך על שם
 נחור אחיו¹⁵, שהיה איש חשוב.

פסוק יא. ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל-באר המים,
 לעת ערב לעת צאת השאבת.

באר המים. מקומה של הבאר היתה בדרך כלל לפני שער העיר,
 ובוודאי אין באר זו זהה עם הבאר שבשדה, ממנה השקו את העדרים,
 המוזכרת להלן כט, ב. — לעת ערב. נוהג זה של שאיבת מים על
 ידי הנערות לעת ערב מצינו גם מאוחר יותר; השווה שמואל א' ט, יא.
 ולדברי נוסעים במזרח קיים נוהג זה גם כיום.

פסוקים יב—יד. ויאמר ה' אלהי אדני אברהם הקרתי
 נא לפני היום, ועשה-חסד עם אדני אברהם. הנה
 אנכי נצב על-עין המים, ובנות אנשי העיר יצאת
 לשאב מים. והיה הנער אשר אמר אליה הטיינא
 כדרך ואשתה ואמרה שתה וגם-גמליך אשקה, אתה
 הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי-עשית חסד עם
 אדני.

¹⁴ על המסקנה שאותה מסיקים אנשי ביקורת המקרא מהשוני של השמות.
 ראה בפרק כה, הערה 24.
¹⁵ לעיל יא, כו.

והיה הנער וגו'. לדעת רבי יונתן¹⁶) הרי זה אחד המקרים ש„שאלו שלא כהוגן“, כלומר אין דעת חכמינו ז"ל נוחה מדרך זו של בחירת אשה, וזאת לכאורה משום שאין לתלות ענין חשוב כל כך כבחירת האשה במקרה. ברם, נראה שרק בדרך כלל אין להסכים לדרך זו, ואילו במקרה מיוחד זה יש להביא בחשבון, שהיטב ידע העבד, כמה כל חייו של אברהם אדוניו בהשגחתו המיוחדת של ה' הם, וכי אברהם הבטיח לו עם צאתו לשליחתו שה' ישלח מלאכו לפניו, כלומר יסייע לו בדרך מיוחדת. אליעזר יכול היה איפוא לסמוך על השגחה אלהית מיוחדת. ואם גם „שלא כהוגן“ הוא, לדרוש דרישה כזאת מאת האלהים, הרי היא נתיקימה, שכן, לא בשביל עצמו כי אם בשביל אדוניו דרש אותה. ואם קובע רב¹⁷) „כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול, אינו נחש“¹⁸), כלומר מקרה זה שלפנינו הוא הדוגמה הקלאסית לניחוש, הרי זה רק במקרים רגילים ובנסיבות רגילות, אך לא כן כאשר איש אלהים כאברהם אבינו מבטיח מראש את ישועת ה', והעבד מתפלל תחילה אל ה' שיעזרהו וישלח ישועתו דוקא בדרך זו. כבר העיר הר"ן¹⁸), שבמקרה דגן לא קשר מקרי כי אם קשר הגיוני יש בין החלטתו של אליעזר ולבין הסימן שצריך להביאו להחלטה, שהרי גילוי מידת החסד מצד הנערה, הוא אשר עושה אותה ראויה להיות אשת יצחק. יחד עם זאת, בנסיבות אחרות יהא בכגון דא משום ניחוש, שכן בבחירת האשה אין די בגילוי מידה טובה אחת בלבד, אבל הרבה תנאים צריכים לקבוע בענין זה. אלא שמידת החסד שאצל אברהם כה נראית היתה לעיני כל, שהעבד יכול היה להעריך, כי די בה במידה מיוחדת זו כשמתקיימת אצל הנערה, כדי להכריע את הכף ולקבוע את הבחירה. — לעבדך ליצחק. אפשר להסב הביטוי „לעבדך“ על יצחק, כפי שנראה מפסוק מז דלהלן. ברם, בדרך כלל קורא לו העבד ליצחק אדוני או בן אדוני. לכן אפשר כי כוונת הכתוב לומר כך — אותה הוכחת לעבדך, כלומר לו לעבד

¹⁶ תענית ד, ע"א.

¹⁷ חולין צה, ע"ב.

¹⁸ וראה רש"י ד"ה והיה הנערה, תענית ד, ע"א (המ').

¹⁹ מובא בכסף משנה לרמב"ם, ה"י עבודת כוכבים פ"א, ה"ל ד (המ').

אברהם, שיקחנה ליצחק. — ובה, ביטוי סתמי¹⁹), כלומר בזה, בכך שהקרית הדברים בדרך זו, בזה אדע וכו'. אך לא כן מפרשים רש"י ורמב"ן.

הפסוקים 10—12. ויהייהוא טרם מלה לדבר והנה רבקה יצאת אשר ילדה לכתואל בן־מלכה אשת נחור אחי אברהם, וכדה על־שכמה. והנער טבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה, ותרד העינה ותמלא כדה ותעל.

רבקה. כאן חוזר הכתוב ומפרט את יחוסה של רבקה, אף על פי שכבר נעשה כן לעיל, בסוף פרק כב. — והנער במקום נערה, וכן הוא בכל התורה כולה, חוץ מאשר „ונתנו לאבי הנערה“²⁰). — בתולה, מלשון בתל, בערבית לפרוש, ובהתפעל תבתלה — להיות מוצנע. הגמרא ביבמות²¹) מסיקה מכאן — „אין בתולה אלא נערה“. — ותרד העינה. היה זה מעין שבמדרגות ירדו אליו, כפי שמוצאים עוד כיום במזרח התיכון.

הפסוקים יז—כ. וירץ העבד לקראתה, ויאמר הגמיואיני נא מעט־מים מכרך. ותאמר שתה אדני, ותמהר ותרד כדה על־ידה ותשקהו. ותכל להשקתו, ותאמר גם לגמליך אשאב עד אפ־כלו לשתת. ותמהר ותער כדה אליהשקת ותרץ עוד אליהבאר לשאב, ותשאב לכל־גמליו.

וירץ וגו'. נראה שכבר חיצוניותה של הנערה משכה את העבד

¹⁹ neutrum.

²⁰ דברים כב, יט.

²¹ סא, ע"ב.

אליה, ולכן — „וירץ“, אך השווה רש"י. — הגמלי איני, מלשון גמא, לבלוע משקה. — מעט-מים, הרי זו בקשה צנועה. — ותרד כדה על-ידה, מן הכתף על היד. — גם לגמליך אשאב וגו'. והנה הנערה עושה מעבר לצפיתיו. הוא צפה שתתן את שארית המים לגמלית, ואלו היא אומרת שתשאב לכל גמליו עד אשר יכלו לשתות. אין זו רק נכונות לעזור לזולת אלא גם הכנסת אורחים אדיבה, שכן זרים לא היו רשאים להשתמש בבארה של העיר. — ותער, מלשון ערה = גלה, ומכאן — לשפוך. — שקת, מלשון שקת-שתה; שקתות מאבן או מעץ, שמהן ישתה בקר וצאן, וכפי שהן מצויות גם כיום במזרח. להלן ל' לח וכן בשמות ב, טז הן נקראות „רהיטים“, מן הארמית רהט = רוץ.

2109 א. והאיש משתאה לה, מחריש לרעת ההצליח
ה' דרכו אמילא.

משתאה. הראשונים ורבים מן הפרשנים החדשים גוזרים ביטוי זה מלשון שאה, כלומר תמה ונדהם, בדיוק כמו משתומם מלשון שמם; ברם, משמעות זו לא נראית לנו בהקשר זה. יותר נראה לנו ביאורם של התרגומים, דהיינו שאה כמו שהה = להמתין, ובוודאי שתרגומו של אוגקלוס — שהי בה מסתכל, כלומר האיש השתהה שם תוך כדי התבוננות בה, מטיב למסור את המשמעות הנכונה. שכן, הולם היה שלא יניח העבד לנערה לשאוב מים בשביל כל גמליו מבלי לעזור לה. והנה הוא מתבונן בה חרש, כי הוא מבקש להכיר בטוב לבה, אם אמנם ה' הצליח דרכו. כל הכתוב כולו בא לתאר מצב מסויים, ומשום כך הוא בא בהווה²²).

2109 ב. ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש

²² וייתכן שצודק גזניוס במילונו, שגוזר צורה זו. כצורה מרוככת, מן השורש שעה = להביט, ובבנין התפעל השתעה = להסתכל מסביב; השווה ישע' מא. י; כג.

נום זהב בקע משקלו, ושני צמידים על-ידיה עשרה
זהב משקלם.

ויקח וגר. על עזרתה הוא מודה לה במתנות. — נזם, הרי זו
טבעת לאף. — בקע, הוא מחצית השקל; השווה שמות לה, כו. —
צמידים, מלשון צמד = קשר, חבר, כלומר טבעת שצמודה ליד. —
עשרה זהב, ויש להשלים המלה שקל; השווה לעיל כ, טז. בכל הפסוק
כולו לא נאמר, שאכן ניתנו תכשיטים אלה לרבקה מתנה, ואין זה אלא
שהכתוב מחסיר כאן דברים שהם מובנים מאליהם; וראה להלן לפסוק מז.

פסוקים כג—כה. ויאמר בתימי את הגירי נא לי, היש
בית-אביך מקום לנו ללין. ותאמר אליו בתי-בתואל
אנכי, בן-מלכה אשר ילדה לנחור. ותאמר אליו גמי
תבן גמי-ספוא רב עמנו, גמי-מקום ללון.

בית-אביך, כמו בבית אביך. — ללין, לכאורה כמו ללון
שבפסוק כה. לפי הראב"ע הרי זה בנין הפעיל, ואין זה נראה לנו כלל.
לפי רש"י ורשב"ם הרי זה שם עצם, וכך מראים גם טעמי המקרא. —
בן-מלכה. רבקה נוקבת גם בשם אמו של בתואל, שכן היו לו לנחור
גם בנים מפילגשי²³. גם... גם... גם. בחזרה משולשת זו יש
משום הזמנה. — מספוא, מן השורש הארמי ספא = להאכיל²⁴. —
רב, כלומר הרבה ודי.

פסוקים כו—כז. ויקד האישי וישתחו לה! ויאמר ברוך

²³ השווה לעיל כב, כד.

²⁴ והשווה שד"ל עלה"מ שמזכיר בהקשר זה הפועל ספא שבתלמוד:
פסחים ג, ע"ב וכתובות ג, ע"א (המ').

ה' אלהי אדני אברהם אשר לא יעזב חסדו ואמתו
מעם אדני, אנכי בדרך נחני ה' בית אחי אדני.

ויקד, מלשון קדד, כלומר הרכנת הקדקד. — וישתחו, כלומר
השתטח על הארץ, וכפי שנאמר בגמרא ברכות לד, ע"ב: „קדה — על
אפים, כריעה — על ברכים, השתחואה — זו פשוט ידים ורגלים“. עבד
אברהם מודה לה' על אשר לא יזב חסדו, כלומר העשייה הטובה
מאבה, ואמתו, דהיינו קיום הבטחתו. הן הוא רואה בנושאי המאשרים
של יצחק את תחילת קיום ההבטחה של „כי ביצחק יקרא לך זרע“²⁵. —
אנכי בדרך. לפי התרגום מחוברות שתי המלים ופירושן: בדרך
הטובה, המתוקנת; השווה להלן פסוק מז. אולם טעמי המקרא אינם
מראים כן. לפיהם „אנכי“ הוא שם העומד בפני עצמו, מעין — אני, אותי
נחה ה' וכר, והמלה אנכי באה להדגיש את המעבר לנושא חדש — העבר.
אולם גם לפי פירוש זה אפשר להבין „בדרך“ — בדרך אמת.

109 ק. כח. ותרין הנער ותגד לבית אמה, כדברים האלה.

לבית אמה. הנשים שבמשפחה, דירות מיוחדות להן, ולכן פונה
רבקה תחילה אל בית האם, כדי לספר על המתרחש. — כדברים
האלה, דהיינו מה שסופר זה עתה.

הפסוקים כט—א. ולרבקה אח ושמו לבן, וירץ לבן אלי
האיש החוצה אליהעין. ויהי בראת אתיהנזם ואת
הצמדום עלידו אחתו וכשמעו אתידברי רבקה
אחתו לאמר כהדבר אלי האיש, ויבא אליהאיש
וחנה עמד עליהגמלים עליהעין. ויאמר בוא ברוך

²⁵ לעיל כא. יב.

ה', למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים.

לבן, כאן מוכנס לענין האח, אשר תפקיד מכריע לו במסופר להלן. מסתבר שהיה זה או בן יחיד או הבן הבכור, ובתור שכזה השפעתו היתה בעלת משקל רב ביותר בבית זה. — ויהי כראת מלים אלה חוזרות אל מה שסופר לפני כן, כדי להסביר את סיבת ריצתו של לבן; השווה „וילך“ ו„יקם וילך“ לעיל פסוק י וכן גם לעיל ב, ח וטו. — כראת, יש להשלים את הנושא — לבן. — את-הנזם וגו'. המתנות העשירות, הן הן שהגיעו את לבן להיות מכניס אורחים, וכן אנו רואים אותו גם בבוא יעקב לפדן ארם²⁶ — אוהב כסף. — ברוך ה'. או צריך להנתי, כי במשפחתו של אברהם שם ה' ידוע היה, או שמא רבקה שמעה שם זה מפיו של עבד אברהם וכבר הספיקה לספר זאת בביתה. — ומקום. כאן יש להשלים — הכינות, שכן טעמי המקרא אינם מניחים להסב את הפועל „פניתי“ גם על „מקום“.

פסוק לב. ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים, ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו.

ויפתח... ויתן, חוזר אל לבן, וצריך להשלים במחשבה — לבן. ואכן, המעבר מנושא לנושא איננו תופעה נדירה בעברית; השווה רמב"ן²⁷. — ויפתח, כלומר התיר, פתח את קשרי החבלים שבהם נקשרו המשאות לגמלים; אך לפי רש"י על פי בראשית רבה²⁸, הרי

²⁶ להלן כט. יג.

²⁷ יש מן החוקרים שרוצים לקרוא „ויבא“ (י"ד קמוצה ובי"ת צרויה). אולם, אם כך, היה צריך לכתוב — את האיש.

²⁸ פרשה ס, י (המ').

פתח את זמומיהם. — לרחץ רגליו וגו', מכיוון שמכוסות אבק היו, מן הדרך.

2109 ק 27. ויישם לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אם־
דברתי דברי, ויאמר דבר.

ויישם, לפי הכתיב הרי זה בנין קל מן השורש ישם, כמו להלן ג, כו; השווה שופטים יב, ג; אולם לפי הקרי — וישם, צורה סבילה. — ויאמר. העבד רוצה לקיים את מצוות אדוניו לפני שאכל. — ויאמר דבר, לכאורה יש גם כאן להשלים את הנושא — לבן.

2109 ק 27. ויאמר, עבד אברהם אנכי.

ויאמר וגו'. נאומו של העבד ראוי לשמש דוגמא. כל מלה בו — שקולה היא. תחילתו מנוסחת באופן אשר גם מפתיע וגם מושך קשב השומעים. העושר שבאמתחותיו מוכיח למארחיו, שאדם חשוב ביותר בא אליהם, והנה הוא אומר, להפתעת הכל, שאין הוא אלא עבד. ועם זאת הוא אומר לא בלי גאווה, שעבד אברהם הנו, אברהם זה, ששמו מפורסם ונערץ בכל ארצות המזרח, ובוודאי שהוא ידוע לבני משפחתו. ואכן, אימרה גדולה היא זו — „עבד אברהם אנכי“.

2109 ק 27—מס. וה' ברך את־אדני מאד ויגדל, ויתן־
לו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדים ושפחת וגמלים
וחמרים. ותלד שרה אשת אדני בן לאדני אחרי
זקנתה, ויתן־לו את־כל־אשר־לו. וישבעני אדני
לאמר, לא־יתקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי
ישב בארצו. אם־לא אל־בית־אבי תלך ואלי

ממשפחתי, ולקחת אשה לבני. ואמר אלי־אדני, אלי
 לא־תלך האשה אחרי. ויאמר אלי, ה' אשרי
 התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך
 ולקחת אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי. אז תנקה
 מאלתי כי תבוא אלי־משפחתי, ואמילא יתנו לך
 והיית נקי מאלתי. ואבא היום אלי־העין, ואמר ה'
 אלהי אדני אברהם אבי־שך־נא מצליח דרכי אשר
 אנכי הלך עליה. הנה אנכי נצב על־עין המים, והיה
 העלמה היצאת לשאב ואמרת אליה השקיני־נא
 מעט־מים מכרך. ואמרה אלי גם־אתה שתה וגם
 לגמליך אשאב, הוא האשה אשר־הביח ה' לבך
 אדני. אני טרם אכלה לדבר אלי־לבי והנה רבקה יצאת
 וכדה על־שכמה ותרד העינה ותשאב, ואמר אליה
 השקיני נא. ותמהר ותורד כדה מעליה ותאמר שתה
 וגם־גמליך אשקה, ואשת וגם הגמלים השקתה.
 ואשאל אתה ואמר בתימי את ותאמר בתי־בתואל
 בך־נחור אשר ילדה־לו מלכה, ואשם הנום על־אפה
 והצמידים על־ידיה. ואקר ואשתחוה לה, ואברך
 את־ה' אלהי אדני אברהם אשר הנחני בדרך אמת
 לקחת את־בתי־אחי אדני לבנו. ועתה אבי־שכם
 עשים חסד ואמת את־אדני הגידו לי, ואמילא הגידו
 לי ואפנה עלימין או על־שמאל.

וה' ברך וגר. אחרי הפתיחה שיש בה משום תכליתיות והכרה
 עצמית, באה הרצאת דברים בהירה ויעילה ביותר. קודם כל מתאר
 אליעזר את עושרו הבלתי רגיל של אדוניו (פסוק לה). לאחר מכן הוא
 מספר (פסוק לו) שיצחק זה, אשר נולד כבן זקונים והנו ילד שעשועיו
 של אדוניו, כבר נתמנה להיות יורשו של רכוש עצום זה. ואין זה חשוב
 כלל ועיקר, אם אמנם כך כבר היה המצב באותה שעה או אם העבד

הקדים כן על סמך דברי אברהם אליו, כי יצחק יהיה יורשו היחיד²⁹), שכן, כדי להגיע למטרתו מרשה לעצמו העבד כמה וכמה פעמים חופש מסויים בתיאור הדברים. כך שונה התיאור שבפי העבד בפסוקים לט—מ, מתיאורה של השיחה עצמה כפי שהיא באה בפסוקים ה—ח. שם נאמר: „אולי לא־תאבה האשה ללכת אחרי אל־הארץ הזאת, ההשב אשיב את־בנך אל־הארץ אשר־יצאת משם?” ובתשובתו לשאלה זו אין אברהם מסכים להחזרת יצחק לפדן ארם בשום פנים. „ה' אלהי השמים... אשר לקחני... ואשר נשבע־לי לאמר לזרעך אתן את־הארץ הזאת, הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם. ואם־לא תאבה האשה... ונקית משבעתי זאת, רק את־בני לא תשב שמה”. ודאי שאילו היה העבד מצטט את דבריו של אברהם, כמות שנאמרו לו — בתואל ומשפחתו ייעלבו ביותר. הכיצד, ישאלו? אברהם מתגאה כל כך ומרגיש עצמו כל כך נישא שהוא חושב, כי ה' הבדילו מעמנו, ואף על פי כן הוא רוצה בבתנו ליצחק לאשה? ועם זאת אין הוא רוצה בשום פנים לאפשר לבנו זה לבוא במגע עמנו, כאילו אסורים במגע ואף מתועבים אנו וארצנו! די להתבונן בשנאה הרבה שישראל מושך אליו בשל ה„אתה בחרתנו”, כדי להביך כיצד היו מתקבלים דברים כאלה במשפחתו של בתואל, למרות שידבר רק אמת, ובלא התנשאות כלשהי. לכן מתאר העבד את הדברים באור אחר לגמרי. אין הוא מזכיר כלל את האפשרות של שיבת יצחק לארץ שאברהם יצא ממנה. כזה כלל לא יעלה על הדעת, מכיוון שכבר ירש יצחק את כל רכושו העצום של אביו. אליעזר מתאר איפוא את הדברים כאילו כל דאגתו — שמא לא תרצה האשה ללכת „אחרי”, כלומר אחרי עבד פשוט. ועל כך משיב אברהם, לפי גירסתו של אליעזר — „ה' אשר התהלכתי לפניו” וגו', לא „ה' אלהי השמים... אשר לקחני מבית אבי”, כי גם מלים כאלה היו פוגעות. ויחד עם זאת רומז העבד, כבדרך אגב, שאין הוא כלל קשור לאפשרות זו, לשידוך זה דוקא. הוא יכול להציג אולטימאטום — „ואפנה על ימין” וגו'. בפסוקים מב—מו מספר העבד בקצרה, ובצורה מהימנת למדי, את הדברים שהתרחשו ליד הבאר. אך

²⁹ השווה להלן כה, ה.

אין הוא שוכח לשנות במקצת את נימת הדברים (פסוק מז) — לדבריו, תחילה שאל את הנערה למשפחתה, ורק לאחר ששמע, שאמנם ממשפחת אברהם היא, רק אז נתן לה את המתנות, כך שלא במקרה אלא לכתחילה כל הכבוד להם הוא. אך השווה רמב"ן לפסוק כב. ויעיל ביותר הוא גם האולטימאטום שהוא מציג בסוף נאומו (פסוק מט). ה' סיבב את הדברים כך, ועתה עליכם לבחור, אם לקבל השתלשלות זו כסימן מן השמים או לאו; והוא מדגיש, „הגידו לי“, הוא מבקש לשמוע את האמת הגלויה כדי לדעת, באלו דרכים עליו לנקוט. אין הוא מניח מקום לתירוצים ולהשהיות, נאומו כמו מכריח ליתן את התשובה החיובית, שבאה בפסוקים הבאים.

(פסוקים נ—נא. ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר, לא נוכל דבר אליך רע או־טוב. הנה־הרבקה לפניך קח ולך, ותחי אשה לבן־אדניך כאשר דבר ה'.

לבן ובתואל. לבן עונה לפני האב. במשטר של ריבוי נשים היתה להם לאחים, לפחות לעתים, המלה הראשונה בנוגע לנשואי האחות, כשם שגם אחי דינה הם הבאים לנקום את כבוד אחותם המחולל. — מה' יצא. מנאומו של העבד הם מסיקים שה' הוא זה, אשר סבב הדברים, ולכן אין הם מרשים לעצמם לדבר „רע או־טוב“; השווה להלן לא, כד. — כאשר דבר ה'. מעשה השגחתו של ה' זה הנראה לעין, הם רואים בו „דבר ה'“.

פסוק נב. ויהי כאשר שמע עבד אברהם את־דבריהם, וישתחו ארצה לה'.

וישתחו וגו'. הוא השתחוה לפני מארחיו, כמנהג המקום, כדי

להודות להם, אך בידעו כי הכל השגחת ה' הוא, נתכוון להודות לו ית' בלבד.

109 טוק נג. ויוצא העבד כליימספ וכלי זהב ובגדים
ויתן לרבקה, ומגדנת נתן לאחיה ולאמה.

ומגדנת. השווה דברי הימים ב' כא, ג; בדומה למגדים³⁰) —
פירות יקרים וטעמים במיוחד. — לאחיה ולאמה. האב איננו מקבל
מתנות, מן הסתם משום שאין זה יאה לאדם חשוב לקבל מתנות מידי
של עבד.

109 טוק נד. ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר-עמו
וילינו, ויקמו בבקר ויאמר שלחני לאדני.

ויאמר, בלשון יחיד, להוציא את אליעזר מכלל האנשים שהיו
עמו. — שלחני לאדני. אין הוא רוצה שישחו אותו במקום, אבל
הוא רוצה לשוב אל אדניו מהר ככל האפשר.

109 טוק נה—נגח. ויאמר אחיה ואמה תשב הנער אתנו
ימים או עשור, אחר תלך. ויאמר אלהם אליתאחרו
אתי וה' הצליח דרכי, שלחוני ואלכה לאדני. ויאמרו
נקרא לנער, ונשאלה את-פיה. ויקראו לרבקה ויאמרו
אליה התלכי עמי-איש הזה, ותאמר אלך.

אחיה ואמה. העדר האב מתמיה; והשווה רש"י. אך אפשר להניח

³⁰) שיר השירים ד, יג ועוד.

שהאב לא התנגד לעזיבתה המידית של רבקה, ורק האח והאם בקשו להשאירה עוד זמן מה בבית. — ימים וגו'. „ימים“ כאן במובן שנה, כמו בויקרא כה, כט, או במובן ימים אחדים, כמו לעיל ד, ג. אלא שלא ניתן להוכיח את המובן השני, אף כי ודאי מותר להבין כך מן הבחינה המילולית. ונראה שעל פי רוב „ימים“ פירושו — שנה, וכאן לא יתאים לבאר — ימים אחדים, משום ההמשך — „או עשור“, שצריך יהיה או לפרש — או עשרה ימים, ואין זה. מוטב איפוא לפרש עם התרגומים ועם רש"י „ימים“ כשנה, כאמור, ו„עשור“ כעשרה חדשים. ואילו הטענה ששנה או גם עשרה חדשים יהיה בהם משום השהיה ארוכה ובלתי סבירה, אינה מוצדקת כאשר מביאים בחשבון, שמדובר כאן בפרידה סופית מאחות ומבת⁽⁸¹⁾.

הפסוקים נט—ס. וישלחו את־רבקה אחתם ואת־מנכתה,
 ואת־עבד אברהם ואת־אנשיו. ויברכו את־רבקה
 ויאמרו לה אחתנו את הוי לאלפי רבקה, ויירש
 זרעך את שער שנאיו.

אחתם. גם כאן מופיע לבן כבעל התפקיד העיקרי, ולכן נקראת רבקה אחות ולא בת. — ואת־מנכתה. משפחות חשובות היו מחזיקות מינקה⁽⁸²⁾. שם מינקה זו — דבורה, ויותר מאוחר גלוותה אל יעקב, הבן האהוב על רבקה⁽⁸³⁾.

ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה עליהגמלים
 ותלכנה אחרי האיש, ויקח העבד את־רבקה וילך.

⁽⁸¹⁾ השומרונים והפשיטא גורסים במקום „עשור“ — חדש, כנראה משום שהם מבינים „ימים“ במובן של ימים אחדים, ואילו אולסהאון מבקש לגרוס — במקום „ימים“ — חדש ימים, כמו להלן כט, יד. אך בכל אלה אין כל הכרח.

⁽⁸²⁾ השוה מלכים ב' יא, ב.

⁽⁸³⁾ להלן לה, ח.

ונער תיה. לבנות הנכבדים ניתנו נערות, לשמש אותן⁸⁴). —
ויקח... וילך, פירוש ככה לקח האיש את רבקה וכו', כלומר לפי
הסדר קודמת מחציתו השניה של הפסוק לראשונה שאיננה אלא תיאורה
המפורט יותר.

הפסוקים טז—טז. ויצחק בא מבוא באר לחי ראי, והוא
יושב בארץ הנגב. ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות
ערב, וישא עיניו וירא והנה גמלים באים.

בא מ ב ו א. רבים מתקשים בביאורן של מלים אלה. לפי הרמב"ן היה
יצחק גר בארץ הנגב והיה „הולך תמיד למקום שהוא (באר לחי) כי הוא
לו מקום תפילה" וכו', כלומר היה הולך ממקום מגוריו בנגב לבאר לחי
רואי לעתים מזומנות, ובשובו מאחד המסעות הללו פגשו בו רבקה
ואליעזר והנלווים עליהם. אך גם ייתכן ש„בוא באר לחי ראי" הוא כינוי
שם האזור מסביב לבאר רואי⁸⁵). מכיוון שעמד להקים בית משלו, הרי
שחפש אחר מקום מגורים מתאים, מפני שמשום מה לא חפץ היה לגור
בחברון; השווה כה, יא. ובאר לחי ראי בדרום הארץ. — לשוח. לפי
הפשיטא ואחרים פירושו להתהלך, כאילו כתוב לשוט. אך יותר טוב לפרש
לשוח כמו לשית, כמו לחשוב, להרהר, ואין זה רחוק מביאורם של
התרגומים — לצלואה, כלומר להתפלל⁸⁶). הוא היה שקוע בהרהורים,
כפי שקורה גם בשעת התפילה. — לפנות ערב, בשעה שהיום פונה
ללילה — זמן מנחה.

הפסוקים טז—טז. ותשא רבקה את עיניה ותרא את
יצחק, ותפל מעל הגמל. ותאמר אליה עבד מריהאיש

⁸⁴ השווה להלן כט, כד, כט.

⁸⁵ השווה לבא חמה, במדבר יג, כא; לד, ח; יהושע יג, ה ועוד.

⁸⁶ וכן בבראשית רבה פרשה ט, יד (המ').

הלזה ההלך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדני,
ותקח הצעיף ותתכס.

ותפל. רבקה הכירה את יצחק כאדם חשוב ולכן קפצה מהר מן הגמל כדי לחוות לו קידה, כמנהג ארצות המזרח. — הוא אדני. מכיוון שאברהם כבר הוריש את כל אשר לו ליצחק, כמו שאמר אליעזר בבית בתואל, הוא קורא לו ליצחק בשם אדני. — הצעיף, מלשון צעף = לקפל; הרי זה מעטה קל שבו עוטפים את הגוף, ובמיוחד את הראש. — מעטה-מעיל מסוג זה מוזכר גם במשנה במסכת שבת³⁷). — ותתכס. — בנוכחות החתן — על הכלה להיות רעולה³⁸).

פסוקים 10—12. ויספר העבד ליצחק, את כלי-הדברים אשר עשה. ויבאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את־רבקה ותהיילו לאשה ויאהבה, וינחם יצחק אחרי אמו.

האהלה. יחסת-של בה"א הידיעה; השווה „האהל“, יהושע ז, כא. — אחרי אמו, אחרי שנפטרה אמו, כמו „לפני“ (להלן ל, ל), כלומר לפני שבאתי; השווה רש"י.